

LAKATOS ISTVÁN

Periratok, 1957/58

HARMINCÖT ÉV UTÁN

1956. október 23-áról 24-re virradólag a nagykörúti szovjet könyvesbolt előtt vitt el utam. Sárba taposott Fagyjevek, Azsajevek hevertek a járdán, itt-ott füstölgő kupacok: Visinszkij, Zsdanov munkáit lapozgatta az enyhe, ősze eleji szél. A könyvmáglyákat nemigen kedvelem, ha Lenin, ha Rákosi ég is. Efféle kötetekből a túltermelésnek zúzómalomban a helye, hogy az újranycert ívekre közhasznúbb szellemi termékeket nyomtassanak; a maradvány közgyűjteménybe kerüljön, vagy oly magánkönyvtárakba, ahol tanulmányozásukra igény mutatkozik.

Eszembe ötlött, a magyar Sztálin-összes az én polcaimon még nincs meg, pénzt ilyesmire sajnáltam költeni, most elhatároztam, pótolom a hiányt: ki tudja, engedik-e az események, hogy valaha is hozzájussak a tizenhárom barna kötethez. A kitért üvegajtón át betértem hát az üresen tátongó boltba, pultokról-padlórol sikerült maradéktalanul összeszednem a sorozatot, mielőtt a tűz fölemesztette volna a készletet. Zsákmányomat zsineggel egybekötöttem, így indultam hazafelé.

Szemben velem a mámoros tömeg, véres, címerhiányos zászlókkal, húzatva traktorral az imént ledöntött Sztálin-szobor idomtalan felsőtestét. Én, hónom alatt a bronzbábvány munkáival; bizakodva, tolvajlásomat jóindulatú megbocsátásban részesítik a túlvilági klasszikusok.

Utcasaroknyira se távolodtam a Horizont könyvesbolttól, amikor Örkény István köszönt rám a Fészekből jövet. — Jobb későn, mint soha — tekintett szerzeményemre. — De az istenért, most legalább nem kellene akatáskádba rejteni páratlan kincseidet?

— Az ember ismerje meg ellenfeleit — válaszoltam. — Láthattad néhányszor, könyvtáramnak van mellékhelyiségemben egy gondosan elkülönített részlege: a *Mein Kampf*, a magyar írók Rákosi- és Sztálin-antológiái és a legrosszabb magyar költők Madarász Emiltől Mécs Lászlóig terjedő kötetei folytatásaként épp elfér még ez a sorozat is.

Ott van mindmáig, kiegészítve a Hollós—Lajtai tudóspár és Berecz elvtárs 56-ról írt szakmunkáival, Gyurkó László Kádár-életrajzával, a Tűztánc-csoport florilegiumával, a Párbaj-kódexszel, Tóth Tihámér magyar és Brezsnyev beszédeinek afgán nyelvű díszkiadásával.

Standeisky Éva tudományos kutató figyelmessége folytán (aki az írószövegség 56-os vitáiról állított össze hasznos jegyzőkönyvet két éve, most pedig a forradalmat követő íróperekkel foglalkozik) a Fővárosi Bíróság Markó utcai irattárából előkerült az én *bűnjeles* dossziém is. Letartóztatott és elítélt szakmatársaim hasonló iratgyűjtőivel szemben, úgy tetszik, aránylag csonkítatlanul. A szerepemet, cselekedeteim jelentőségét messze túlhaladó csaknem ezer oldalt alkalmam nyílt végigolvasni nemrég. Az itt következő lapok e dokumentumból nyújtanak betűhív szemelvényeket.

Mint köztudomású, a Gyorskocsi és Kacska utca környékén az államfogollyal kezdetben végtelen önvallomásokat szoktak íratni, utána következtek a kihallgatások. Nekem másfél éves magánzárkám hűvösén két efféle dolgozatot kellett készítenem; azaz hármát, de a legelsőt szűkszavúbbra fogtam a kívántnál, így használhatatlannak bizonyult, és még az Intézményben előtte tepte össze valamelyik vizsgálótiszt.

A peranyag részletei a nyomozás kezdeti szakaszában szemrontó, 25-ös villanykörte fényénél, tőlem idegen kemény ceruzával, gyatra másolópapirosra fölvázolt önvallomásaimmal kezdődnek. Mivel ezek manuscriptum autographumok, teljes terjedelmében adom őket. A Kihallgatási jegyzőkönyveket, a bírósági tárgyalás szövegét megrostálva csak, mert a teljes perirat két vastos kötetben se férne el, mi több, folytatódik jó éven át, még szabadulásom után is, lehallgatott telefonbeszélgetéseim gondos rögzítésével.

Mesélhetek történetet róla. A márianosztrai letöltőházból elbocsátva néhány napja tartózkodtam csak otthon, amikor felhívott régi barátom, Éry István.

— Pista, házasságom csődbe jutott, új szerelem a láthatáron. De az asszony férje nem hajlandó válni. Babát, ismered te is, ura távollétében meg kell szöktetnem. Arra gondoltam, délelőtt összecsomagolunk lakásában, míg hitvestársa dolgozik, és hozzád költözünk rövid időre. Jövő héten, vidéki munkahelyemen tudok már otthonot biztosítani számunkra. Befogadsz-e?

Oly szegény voltam, hogy udvari kis szobánk akkortájt üresen állt. És az igaz érzelmeiket, nagy szenvedélyeket pártfogoltam mindig. — Gyertek — mondtam.

Pista másnap megjelent szerelmével és a lakásaiból kimentett szerény bútorzattal, könyvekkel. Valóban pár napig tartózkodtak csak nálunk, aztán újabb teherautó, és kikötöttek Nagyvázonynban, ahol Éry a kis helyi múzeumot igazgatta.

Évek teltek el. Egy nyári délután a gyönyörű, igen vonzó Baba gépkocsival hazafelé tartott múzeumi otthonukba. A térsz földjén csodálatosan zöldelltek a dinnyék. Baba nagyon megkívánta az édes gyümölcsöt, kiszállt járművéből, s csomagtartójába helyezett — ha úgy tetszik, elemelt — egyet. „Futva, a lopott almába harapva — az volt az alma!” — írja Illyés hasonló gyermekkori csínyjéről (emlékezetből idézem, nem szó szerint talán).

Sajnos, egy éber csősz észrevette a dinnye eltulajdonítását, és kötelességének érezte jelenteni a hivatalnak. A helyi szervek előtt adódott az alkalom: a múzeumigazgatót meg lehet zsarolni „tolvaj” feleségével, netán beszervezni. Később sikerült elsimítani a dolgot valahogy, de a sok megalázó kihallgatáson elhangzott:

— Ismerjük mi magukat! Oly hírhedett ellenforradalmárral tartják a kapcsolatot, mint Lakatos. — És fejükre olvasták, hogy nálunk laktak, hogy hányszor látogattak meg, hányszor és mit telefonáltak az elmúlt esztendőben. Ennyit a telefonlehallgatásokról.

Ami a dokumentumokat illeti: emberöltőnyi idő után úgy látom, minden általam leírt és vizsgálótisztentől lejegyzett szavamat vállalhatom ma is. Ide kívánczik azonban: szövegeimnek irodalmi értéke nincs, ha dokumentumértéke van, erkölcsi lehet is.

Jobbára igen primitív emberekkel álltam szemben. A hangvételt szándékosan leegyszerűsítettem; amit meg akartam értetni nyomozótisztal, bíróval, ügyéssel: szinte szájukba rágtam. A valamennyire már árnyaltabb közlendőt, az események bonyolultabb elemzését föl se fogták volna. Saját szavaimat, mondataim iróniáját a kihallgatási jegyzőkönyvek a lejegyző szellemi szintjén adják csak vissza, úgy-ahogy. Ezenkívül bizonyos taktika is vezérelte úgynevezett védekezésemet, innét mondandóm szándékoltan naiv tónusa, holott naiv akkortájt rég nem voltam már. Tudtam, sokat kell beszélnem, hogy az a hit andalítson vizsgálótisztet, bírót, ügyészt: mindent és őszintén feltárok; ugyanakkor ügyeltem rá, amit mesélek, jelentéktelen legyen lehetőleg, a felszín felszínén maradjon, főleg pedig senkinek se ártsak vele.

Az olvasó jogosan kérhetné számon egy huszonéves írón is: ennyit láttál csupán a forradalomból október 23-án, amit rögzítettél, rögzítettek rólad? Hogy sétáltál az utcán, falragaszokat olvastál, kenyeret és zöldséget vásároltál, és bizony elég tájékozatlannak érezted magad? Nem így történt.

Benne éltem a forгатagban, nem két-három szakmatársammal váltottam közömbös szavakat — ismerősök, ismeretlenek százaival beszéltem, a telefon csengett reggeltől estig szobámban, küldöttekkel, külföldi újságírókkal vitáztam az Írószövetségben és másutt; épp csak vigyáztam, amiről nem tudnak, arról mit se áruljak el faggatásaim során. Arról beszéltem inkább, mily elsődlegesen fontos volt számomra egy tervezett irodalmi folyóirat. Érzékeltem, ha az

Újhold-csoport elvont költészetéről, Rába György ezoterikus verseiről vagy Weöres munkáiról nyilatkozom hosszasan, mily mélán unják ezt, föl se nagyon jegyzik — de erről veszélytelenül elmélkedhettem legalább, baj ebből senkire se háramolhatott. És hogy az Írószövetség elnökségi ülésein vagy másutt mikor, kik szólaltak föl, nyilatkozhattam erről is, hiszen tudtam, elem tárták: a Szövetség teljes erre vonatkozó gyorsírásos anyagára rátették a kezüket Siklósi Norbert bőrkabátosai székházunk januári elfoglalásakor — fölösleges, de nem is célszerű tagadni tehát.

Nem az itt elsődlegesen a lényeg, amit mondtam, az, amit nem. De másodlagosan fontosak voltak azért igen lényeges szempontok is számomra. Hogy untalan hangoztassam: a legkisebb mértékben se tartom bűnösnek magam. Hogy a történeteket klasszikus forradalomnak értékelem. Hogy az egyén, a gondolat szabadsága vezérel. Hogy a valódi, a többpárti demokráciában tudok csak méltó emberi életet elképzelni, ebben látom a kivívandó jövő célját. Őriztem szabadgondolkodói méltóságomat: rezzenésnyileg se mutassak bánatot, büntudatot, megalázkodást. Mégse állítsam be hősnek magam, aki kíméletlenül leleplezi a diktatúrát. Világosan tudtában voltam ugyanakkor, vagyok mindmáig: az eseményeknek én csak mellékszereplője voltam. Sohase akartam belekerülni a történelembe — csak az irodalomtörténetbe.

Igen nyomatékosan említtem ezt. Nem voltam hős. Bajosan lehettem volna, mert elzárva bár, tudtam tájékozódni azért annyira, hogy fölmérjem, átmenetileg se fenyeget halálveszély, amely ellen — önbecsülése megőrzése végett is — e magatartásformával védekezik a cellarab. Testi kínzást sem alkalmaztak, amely gyenge jellemet megtör, szilárdabbat szabadsághőssé nemesisíthet. De: erényeink addig erények, míg gyakoroljuk őket; ha beszélünk róluk, viszolygató kérdés. Erről ezért annyit csak: azok közé tartozom, akik valószínűnek vélik, tisztességesen viselkedni, ez a halandók természetes állapota, amiért elismerés éppoly kevésbé jár, mint jutalom azért, mert nem rabol, nem gyilkol valaki. Ha egy szabadgondolkodó civil nem gyávul el a hatalom előtt, ha nem válik jobbik énje árulójává, megveti ugyanakkor az önmarcangoló meghunyászkodást — külön dicséretet ez sem érdemel.

Vagyis irataim közreadásával korántsem a magam viselkedését óhajtom közfigyelem tárgyává tenni. 1956-os forradalmunknak én elsősorban szemtanúja, elhanyagolhatólag voltam csak cselekvő részese. Különbben se tudom, ha ütnek-vernek, zsarolnak akár, hogyan állok helyt, bírtam volna-e. Vizsgálati, bírósági anyagomban az tanulságos, ami személyes sorsomon túlmutat: konstruált pereivel hogyan működött egy sötét diktatúra, egy oly politikai rendszer, amelynek — tudjuk azóta — gyáva bosszúszomjánál csak ostobasága bizonyult nagyobbak.

A bírósági jegyzőkönyvek jellege némiképp más, mint kihallgatási irataimé. Nyomozótisztetem, Tóth János nevével (ha valódi neve az volt ugyan) egyszer találkoztam emlékiratban. Háy Gyula aránylag jóindulatú, kövérkés fiatalemberként jellemzi. Tanúsíthatom, kényszert velem sem alkalmazott, némi gunyorosságot is eltűrt. A bíróságon ostobább emberek előtt álltam. Feltűnő, hogy az elsőfokú tárgyalás jegyzőkönyvében nyoma se maradt az ügyész „keresztkérdéseinek”, hogy nem tartották szükségesnek rögzíteni sem a vád-, sem a védőbeszéd szövegét, hogy az utolsó szó jogán mondott elég hosszú értekezéséből semmit sem érdemesítettek megőrzésre itt sem, a másodfokon sem.

Válaszaimat stupid primitívséggel adják vissza mindenütt, megfosztva őket iróniájuktól, támadó kedvű pátoszuktól, a szellemesre sikerült feleleteket igenekre, nemekre egyszerűsítik.

— Bűnösnek érzi magát?

— A legcsekélyebb mértékben sem — válaszoltam.

Ebből annyi marad: vádlott nem érzi magát bűnösnek.

— Mit tett az ellenforradalom alatt ekkor és ekkor? — kérdezik.

— Az események alatt — kezdem, de a jegyzőkönyvben az áll: Vádlott azt feleli, az ellenforradalom alatt stb.

E szót, ellenforradalom, számon ki nem ejtettem. Egyszer vagy kétszer mégis, azonban hangsúlyozottan idézőjelben.

Műveltségükre jellemző: André Stil nevét Andress Tillnek írják. Saját sztereotípiáikat ad-ják számba: Megjegyezni kívánom stb. Ily sablonokkal sohase éltem, mint ahogy megbánást sem tanúsítottam a legvégén. Hanem ezt mondtam:

— Ibsen szerint költeni annyi, mint ítélőszéket tartani önmagunk fölött. Kérem, higgyék el nekem, ahogyan Ibsen, ugyanúgy tartok én is ítéletet magam fölött.

Annyi elnézés vagy értetlenség szorult bíráimba mégis, hogy ezt a befejező mondatomat megbánásnak értékelték. Ügyvédem tanácsára nem oszlattam el tévhitüket.

Még kihallgatásaim alatt valamelyik nyomozótisztem elém tárta egyszer Zelk Zoltán ma-gánzárkán írt, önmarcangaló, bűnbánó költeményeit. Zelkét, aki, miután Obersovszky Gyulát és Gáli Józsefet halálra ítélték már, többek közt az Igazság című lap szerkesztéséért is, azt vallot-ta ügyemben, azt a lapot nem annyira Obersovszky szerkesztette: a titkos főszugalmazó én vol-tam. (Ami persze nem igaz.)

*Virtusunk vélt dacoskodások,
bátorságnak hitt gyávaság,
mely szüntelen csak bajtogatta
a maga jussát, igazát,*

*akkor is, mikor ölte, ölte...
s már nem is a kis banditák,
de Werbőczy gyilkolt az utcán,
amaz ősi vérszomjúság,*

*mely társaival fölfalatta
Dózsa testét s falatna még
paraszttal a paraszt busából,
munkással a munkás szívét... stb.*

— Mit szól hozzá?

— Költő munkája — feleltem —, de gyáva emberé, írása több értelműleg is becstelen.

— S ez nem becstelenség? — emelte fel hangját a százados. Meglincselte ávós képét rakta elém, s egy felgyújtott szovjet könyvesboltét. — Tolsztoj ég itt, maga művelt — fűzte hozzá.

— Emlékszik Petőfi versére? — kérdeztem.

*Lamberg szívében kés, Latour nyakán
Kötél, s utánok több is jön talán,
Hatalmas kezdesz lenni végre, nép!*

— 1848 őszén a bécsi kormány Pestre küldte egyezkedni a nem teljesen rosszindulatú Lamberg grófot. A feldühödött tömeg agyonverte a Lánchídon — folytattam. — S tudja, hogy a Budai Német Színházat is felgyújtotta ugyanez a forradalmi tömeg? Nemcsak Kotzebue lán-golt akkor, hanem Goethe, Schiller is. A szabadságharc ellen a kamarilla éppoly jögosan érvelt ezzel, ahogyan maga a felkelés ellen most.

— Olykor túl jók az érvei, Lakatos — válaszolt a nyomozótiszt. — Nem is olyan naiv maga, mint mutatja.

Észbe kaptam. Dermesztő fenyegetést éreztem szavaiban. Érveim minél cáfolhatatlanab-bak, annál veszedelmesebb vagyok szemükben. Ettől kezdve igyekeztem kevesebbet érvelni. Hangom többé nem emeltem föl, higgadt voltam, mint a hal. Csendes makacsságom maradt csak változatlan.

Így történt.

Ámde magatartásom, akkori szerepem végső megítélése nem az én feladatomban.

Budapest, 1991. december

I

Mint őrizetbe vett személy, a Vizsgálati Fogház rabja, azt a feladatot kaptam, számoljak be tevékenységemről 1956. okt. 23-tól kezdve addig a napig, míg elő nem állítottak, tehát 1957. márc. 12-ig.

Előljáróban ki kell jelentenem, minden cselekedetemért, felszólalásomért, cikkekért, versemért vállalom a felelősséget. Meggyőződésem: amit tettem, helyesen tettem; nincs miért szégyelljem magam. Legjobb tudomásom szerint ártatlan vagyok, amit tettem, becsületesen tettem, s büszke vagyok rá, hogy véleményeimet, elveimet — mint régebben sem — ma sem kell megváltoztatnom.

Erről ennyit. S az alábbiak megértéséhez még egyet. Nem vagyok kommunista; a párt tagja sosem voltam — még csak marxista sem vagyok. Ennélfogva semmi olyasmit ne várjanak tőlem, amit marxista gondolkodású írótól esetleg elvárhatnának, de magamfajta pártonkívülin furcsa lenne számon kérni. Ezt annál inkább is hangsúlyoznom kell, mert gyakran tapasztaltam, hogy a kötelességek és magatartás dolgában, nem egy helyen, ugyanazt kívánták kommunistától, mint pártonkívülitől. (Különösen a Rákosiék alatti irodalompolitikára gondolok.) Ez, véleményem szerint, helytelen.

Most pedig rátérek az októberi eseményekre.

Nem szívesen egyezem bele, hogy október 23-ával kezdjem, mert mint ahogy a történelmi események sem érthetők előzményeik alapos vizsgálata nélkül, egy ember cselekedeteit sem lehet a teljes igazság kára nélkül az előzmények összefüggéséből kiragadni.

1956. okt. 23. Délben az Írószövetségből felhívott egy hang — azt hiszem, az adminisztratív személyzet valamelyike —, s felkért: ha tehetem, legyenek 2 óra felé a Szövetség előtt: onnét valószínűleg a Bem-szobor elé vonulunk. Mivel fogalmam sem volt, mi készül, csak feltételes ígéretet tettem. Aznap különben is éjfélről kezdve kora délelőttig ébren voltam (verset írtam), így dél körül álmos voltam még. Nem is mentem el a Bem-szobor elé: délután 4 órakor ébredtem. 5 óra körül egy Szent István körúti népbüfében megebédeltem. Akkor az utca képéből,, az általános közhangulatból megállapíthattam már, hogy nem közönséges dolgok készülődnek. Lakásomra ennélfogva nem tértem vissza, hanem végigsétáltam a Nagykörúton. Akkor a falakon olvashattam már a 10, 12 és 16 pontokat, részint gépelt, részint sokszorosított formában — nem sokkal később az Irodalmi Újság és a Szabad Ifjúság különkiadásaihoz is hozzájutottam, valahol a Rákóczi úton. Mivel távol voltam még tőle, hogy tiszta képem legyen, mi is készül tulajdonképp, valamint mivel elfáradtam, 7—1/2 8 felé hazaindultam. Az Alkotmány utca elején laktam akkor, így házunk elé érve láthattam, a Parlament előtt fáklák és újságok égneek, a lépcsők tetején pedig valaki a Kossuth-címert tartja magasba. Az ottani forró hangulat megmásította velem elhatározásomat, hogy hazatérjek: a Földművelésügyi Minisztérium és a volt Munkásmozgalmi Intézet előtt sétálgattam. Emlékezetem szerint hallottam még Nagy Imre pár mondatos beszédét, ezután a Belváros felé vettem utam. Lassan sétálva érkeztem a Kossuth Lajos utcába. Még előbb egy alacsonyabban fekvő ablakból, vagy ablakba kitett rádióból, úgy-ahogy végighallgattam Gerő beszédét is. Ekkor már sejtettem, hogy nem egyszerű tüntetésről van szó, s hogy ez a nap nem fog véget érni azzal, hogy elmúlik. Feltevésemben igazolt a Rádió felől hallatszó lövöldözés. A Múzeum körúton nem tudtam végigmenni, a Múzeum körúttal párhuzamos mellékutcán közelítettem meg a Kálvin teret. Anyám a Baross utca elején lakik, hozzá mentem 9—1/2 10 felé. Nála megpihentem, s az ő lakásából időnként 5—10 percre lementem az utcára. Azon gondolkodtam, elmenjek-e a Rádió közelébe, érdekelt volna, mi történik ott. Hiszen láttam a fegyvereseket, hallhattam a lövöldözést. Végül is a Nemzeti Múzeumig tudtam csak eljutni, mivel a könnyfakasztó gáz, amelyet használtak, csípte a szemem. Anyámnál körülbelül éjfélig tartózkodtam, tőle a Baross utcán végigmenve kijutottam

1958. 06. 15.

2544

A MAGYAR NEPKÖZTARSASAG BELUGYMINISZTERIUMA

ESZTOROM 1975 MÁJUS!

1958. 04. 08. 58

1958. 04. 08.

11/8

1958. 04. 08.

1967. MÁJ. 12. 3

1967. 05. 10. - 1967. 05. 17. SZAMTÁJÓ NAPJÁN

Vizsgálati dosszié

Székely
elnök

Lakatos István
népi dem. elleni mozgalom

1967. május 12.

OGYEBEN

BI Gyűjtemény II. KÖTET.

Racsi

A NYOMOZÁS KEZDETENEK IDOPONTJA: 1957. 07. 27.

A NYOMOZÁS BEFEJEZÉSÉNEK IDOPONTJA: 1957. máj. 15.

Lj. 1958. június 27.

SZIGORAT

(26)

a Nagykörútra. Itt már kezembe került a Szabad Nép szerkesztőbizottságának röplapja, s többé nem volt kétséges, hogy történelmi események szemtanúja vagyok.

Okt. 24. 1/2 1—1 óra körül az éjjel-nappali közértben vacsorát és cigarettát vásároltam magamnak. Itt találkoztam Sarkadi Imre író társammal, aki elég pesszimistán nyilatkozott az eseményekről, azt mondta, ebből semmi jó nem lehet. Nem válaszoltam rá, mindössze 1/2 perccig beszélgethettünk. Itt csupán annak bizonyításául említem, hogy 1/2 1—1 körül ott voltam, ahol mondom. Ugyanitt találkoztam Ambrózy Ágoston író barátommal, akivel tán 5 perccig beszélgettem arról, érdemes-e nagyobb mennyiségű cigarettát beszerezni. Végül is, biztonság kedvéért, vettem 5 csomag Kossuthot. Ezt is annak bizonyításául említem csak, hogy hol voltam 24-én éjjeli 1 óra körül.

Most már hazafelé tartottam. Útközben láttam felgyújtott autókat, láttam az elfoglalt Szabad Nép-székházat, a szétrombolt Horizont-könyvesboltokat, értesültem a Sztálin-szobor ledöntéséről stb. De azt hiszem, ez már nem fontos. Hajnali 2 és 3 közt értem haza Alkotmány utcai lakásomra, és tüstént lefeküdtem.

Aznap, 24-én, egész nap otthon tartózkodtam: ettől kezdve, tekintettel a harci cselekményekre, egy percre sem hagytam el a házat. Egész nap rádiót hallgattam — magyart és külföldit vegyesen.

Okt. 25. Délelőtt kimentem a Lehel piacra, élelmiszert vásárolni. Vettem némi krumplit és zöldséget, s talán gyümölcsöt. Dél körül hazamentem. Ettől kezdve egész nap otthon voltam. Délután megérkezett feleségem, aki gyalog jött be Rákoshegyről. Ott lakott, édesanyjánál. Nem volt lakásunk, így nem éltünk együtt. Okt. 25-től kezdve együtt laktunk, Alkotmány utcai albérleti szobámban. Ő is, házigazdám is és a házmester is bizonyíthatja, hogy lefogatósom napjáig, március 12-ig, mindennap hazamentem, otthon aludtam. Egy eset kivételével: egy ízben, már november végén vagy december elején, egyik barátomnál sokáig elbeszélgettem, akkor ennél a barátomnál aludtam. Ezt azért említem, hogy bizonyítsam: minden éjszákámról számot tudok adni abból az időszakból, mely a nyomozást, az én életemet illetőleg, érdekelteti.

Ugyanez napon többen felhívtak, a nevekre már nem emlékszem, akik tudták, hogy a Parlament közelében lakom. Tudakozódtak tőlem: mi történt a Parlament előtt, aznap dél körül? Mondtam, amit hallottam. Ez, azt hiszem, nem érdekes.

Este telefonáltak a New York-házból; férfitársam közölte velem: Igazság címmel fiatal értelmiségiek, újságírók, írók, egyetemisták napilapot szándékoznak indítani, szeretnék, ha munkatársuk lennének, mégpedig a holnapi, első számtól kezdve. Verset kértek tőlem. Azt válaszoltam, ilyen körülmények között én nem tudok verset írni, különben sem tudom, tulajdonképp kicsodák is ők. Ismételt kérelmükre mégis beleegyeztem a következőkbe: „Nyilván megvan könyvtáratokban — mondtam — 1949-ben megjelent verseskötetem, *A pokol tornácán* című. Ebben olvasható *A fiatalokhoz* című versem. Ez a vers, úgy érzem, elég időszzerű ma is. Közzéjétek ezt a verset.” Mint másnap megtudtam, az Igazság első száma valóban az én 1949-ben írott versemmel az első oldalon jelent meg.

Okt. 26. Délelőtt bementem a városba és körülnéztem. 11-ig sétáltam az utcákon, s kenyeret vásároltam. Feleségemmel együtt. Ekkor láttam a falakon kiragasztva az Igazság első számát, közepén az én *A fiatalokhoz* című versemmel. A New York-ház előtt elváltam feleségemtől, s bementem az épületbe. Az Igazság szerkesztőségét kerestem. Egy őrtálló fiatalembert kérdeztem meg, de ő azt válaszolta, nem tud ilyen lapról. Mikor megmutattam írószövetségi igazolványomat, s közöltem vele, én írtam az Igazságban azt a verset, tüstént előzékeny lett, s felvezetett a második emeletre. Ott egy szobában megtaláltam az Igazság szerkesztőit. Emlékezetem szerint Obersovszkyval, D. Szabóval s még 2—3, előttem ismeretlen fiatalemberrel s egy fiatal munkáslánnyal találkoztam. Éppen elsősegélyben részesítettek egy idősebb bácsit, ki a New York-ház előtt comblövést kapott. Délutánig az Igazság szerkesztőségében tartózkodtam, s érdeklődtem a politikai helyzetről. A fiúk meghívtak, legyenek a lap munkatársa: dolgozzam a kul-

túrhoztam. A meghívást elfogadtam. Ott helyben *Két gyorsfénykép* címmel rövid riportot írtam, amely az Igazság másnapi, második számában meg is jelent. Ebben, ha jól emlékszem, örömmel adtam kifejezést, hogy a Sztálin-szobrot a nép ledöntötte. Ennek változatlanul örülök ma is. Ugyanis az a véleményem, hogy nemzeti érzéseink kicsúfolása volt az a szobor. Úgy tapasztalom, a jelenlegi kormánynak is ez a véleménye, hiszen nem akarja visszaállítani, s a forradalomnak azokat az intézkedéseit, amelyekkel minden, Sztálinról elnevezett utcát, teret, hidat, helységet elnevezésében megváltoztatott, helybenhagyta.

Okt. 26. * Ezen a napon, ha jól emlékszem, egész nap otthon voltam. Felhívtam barátaimat, ők pedig engem, s meghánytuk-vetettük a politikai helyzetet. Bizakodással ítéltük meg a jövőt, én is nagyon optimista voltam. Ma is optimista vagyok, ha nem is a közeli jövőt illetőleg. De hiszek abban, hogy abból a politikai kátyúból, amelyben jelenleg is van az ország, a kibontakozáshoz vezető út megtalálható.

Okt. 27-től nov. 3-ig. Innét kezdve nem tudom kronologikusan rekonstruálni az eseményeket. Csaknem fél év távlatából nem emlékezhetem rá, melyik napon mit csináltam. De minden olyan eseményre, amely valamennyire is lényeges, jól emlékszem, s ha nem is napi pontossággal, itt megírom.

Összefoglalólag: okt. 27-től nov. 3-ig tevékenységem háromirányú volt. Első iránya, a legfontosabb, annak az írócsoportnak érdekében történt, amelynek képviselője vagyok.

Ehhez tudni kell a következőket:

1945-től 49-ig egy rendkívül tehetséges fiatal írócsoport volt alakulóban, s részben fejlődött is ki az ekkor még meglévő, nem kommunista irodalmi folyóiratok körül. Az Illyés Gyula szerkesztette Válasz, a Lengyel Balázs szerkesztette Újhold, valamint a változó szerkesztőségű Magyarok, Kortárs, a pécsi Sorsunk stb. folyóiratokra gondolok. Személy szerint pedig Nemes Nagy Ágnesre, Szabó Magdára, Weöres Sándorra, Pilinszky Jánosra, Vajda Endrére, Jánossy Istvánra, Mándy Ivánra, Kálnoky Lászlóra, Vidor Miklósról stb. stb. — arra a 20 és 40 év közötti nemzedékre, amelynek közös ismertetőjele az volt, hogy nem voltak marxisták, s nem a szocialista realizmus módszerében látták az egyetlen célravezető irodalmi módszert. Ezt az irodalmat 1949 végétől kezdve adminisztratív módon elfojtották, elhallgattatták — az egyetemes magyar irodalom legnagyobb kárára. Én hozzájuk tartozom, s az ő elismertetésükért, rehabilitálásukért küzdöttem már az októberi eseményeket megelőzőleg is, s az október-novemberi események alatt különösen.

Az Írószövetség szeptember 17-i közgyűlésén érdekükben, érdekünkben mondtam el 3/4 órás beszédemet: ebben összefoglaltam irodalmi felfogásomat, s politikai nézeteimet is. Beszédemet kivonatosan közölte az Irodalmi Újság közgyűlést követő száma. A beszéd teljes szövegét a nyomozóhatóság az előállításom napján nálam tartott házkutatás alkalmából bűnjelként lefoglalta. Én örömmel bocsátom az Önök rendelkezésére — az abban elmondottakkal ma is egyetértek, különben is, a későbbiek folyamán szándékomban állt kiadni. Ebből meglátathatják, hogy vélekedtem az októberi események előtt, egyben későbbi cselekedeteimet is igazolni fogja.**

Beszédem hatására az Írószövetség elnöksége még szeptemberben úgy döntött, hogy javasolni fogja a kormánynak, engedélyezze tervezett irodalmi folyóiratunkat, a Magyar Orfeuszot. Már a legjobb úton haladt minden, s ha az októberi események közbe nem jönnek, novemberben meg is indulhattunk volna. Főszerkesztőül Lengyel Balázst, szerkesztőkül Mándy Ivánt, Pilinszky Jánost, Kálnoky Lászlót és engem jelöltek barátaink. A folyóirat pedig a

*34 év után újraolvasva szövegemet úgy látom, a dátumot itt eltévesztettem. Más, részben szándékos pontatlanságok is előfordulnak. Pl. az Igazságtól egy nappal korábban kerestek stb. — L. I., 1991.

**A beszéd, gyorsírással feljegyzés alapján, teljes terjedelmében 34 év múlva jelenhetett csak meg, Standaesky Éva *Írók lázadása* című dokumentumkötetében (Akadémiai Kiadó, 1990). — L. I.

fiatal pártonkívüli írók orgánuma lett volna, amely mindenféle irodalmi kísérletezést szívesen fogad, amely a „virágozzék minden virág” kínai jelszó alapján szívesen látott volna hasábjain mindenféle stílusterékvest, s a legmodernebb világirodalom tolmácsolója hivatott volna lenni.

Ezt el kellett mondanom ahhoz, hogy az október-novemberi események alatti fő tevékenységem kulcsát megadjam.

Mi, pártonkívüli és nem marxista írók, az előbb mondott események alatt és hatására elérkezettnek láttuk az időt, hogy a kártyavárként összeomlott szektás irodalom helyén Magyar Orfeuszunkkal egy valóban irodalmi és országos hatású folyóirat megalkotására az eddigieknél határozottabb lépéseket tegyünk. Barátaim elhatározták, javasolni fogják, hogy bekerüljek az Írószövetség elnökségébe; egyrészt azért, hogy a mi írócsoportunknak is legyen képviselője a Szövetség elnökségében (eddig nem volt), másrészt, hogy folyóiratunk ügyét, most már a vezetőségen keresztül, hathatósabban képviselhesük.

Az Igazság című napilappal pedig, nekem magamnak, a következő volt az elképzelésem:

Tisztában voltunk vele, hogy míg a viharos idők ki nem tisztulnak, egy igényes irodalmi folyóiratot nem indíthatunk meg, hiszen azokban az időkben az embereknek legkisebb gondjuk is nagyobb volt, mint az irodalom: kizárólag a politika érdekelte őket. Én tehát helyesnek véltem, ha vállalom, hogy az Igazság kultúrrovatához szegődöm, s ha majd ott leszek, befolyással kijárhatom, hogy a lapnak majd megindítandó irodalmi mellékletét a mi írói csoportunk elsődleges rendelkezésére bocsássák.

Az események gyors lefolyása meggátolt abban, hogy irodalmi mellékletünkkel egyáltalában megindulhassunk.

Az én céloom, amiért az októberi s az azt követő eseményekben úgy-ahogy részt vettem, az volt: időben biztosítani a bázist egy jellegében nem politikus irodalom számára, melyet az az írócsoport képviselt, amelyhez tartozónak érzem magam. Illetve: hogy tevékenységemmel elősegítsek érvényesülésében egy nem marxista, de sokrétűen kísérletező, modern, s amennyiben itt-ott mégis politikus: *demokratikus*, fiatal magyar irodalmat.

Ezért büszkén vállalom a felelősséget bárki előtt, erről a célomról nem teszek le ezután sem.

Tevékenységem második irányát, a folyóiratunkról való tervezgetések s egy évvel kapcsolatos, később létesítendő könyvkiadóról való baráti megbeszélések mellett, írószövetségi munkám jelenti.

Okt. 27-től nov. 3-ig ez abban nyilvánult meg, hogy újságírómunkám mellett be-bejártam a Szövetségbe is. A vezetőség életében ebben az időszakban nem vettem még részt, mivel csak a rendkívüli taggyűlésen lettem tagja a vezetőségnek. Ennélfogva a Szövetség forradalom alatti tevékenységéről nem adhatok számot.

A rendkívüli taggyűlés előkészítésében ellenben, egy délutáni megbeszélés keretében, részt vettem. Ezen, ha jól emlékszem, Képes Géza, Déry Tibor, Otlík Géza, Erdei Sándor, én s még tán öten-hatan vettünk részt. Az én javaslatom, illetve annak az írócsoportnak, amelyhez tartozom, a javaslata az volt, kb. 20 személlyel egészítsük ki a meglévő elnökséget. Később ettől a szándékunktól elálltunk, mert vitánk során arra az eredményre jutottunk, hogy egy kb. 50 tagú elnökség nem lenne oly mozgékony, mint amilyen mozgékonyak e rendkívüli időkben egy írószövetségi elnökségnek lennie kell. Végül is a meglévő elnökség mindössze 10 taggal egészült ki.

A rendkívüli taggyűlést talán november 1-jén vagy 2-án tartottuk. A Népszabadság G. Pesti Gábor álnévű cikkírója, ki valódi nevét nem merészelte aláírni, valamikor karácsonytájt vagy januárban kétségbe vonta e közgyűlés demokratikus voltát, azt állítva, hogy a tagság nem tudott róla. Ez szemenszedett hazugság. A taggyűlést előkészítő bizottság megbízta Eörsi István költőt, aki akkor a rádiónál dolgozott: a rendkívüli közgyűlésre való meghívást közvetítse a

rádió. Közvetítették is, nem is egyszer, én magam is hallottam. Eredménye: a Szövetség díszterme úgy megtelt, hogy többen már el sem fértek volna benne. Azaz a tagság túlnyomó többsége megjelent. Az csak természetes, hogy szabályos meghívókat postán nem küldhettünk a tagságnak, minthogy a posta nem működött. Ezt csak azért említem itt, hogy nyilvánvaló legyen, a Népszabadság hasábjain milyen alakok oktatgatnak ki bennünket demokratizmusból.

A rendkívüli közgyűlésen Veres Péter, majd Képes Géza beszélt. Képes megállapította, a Szövetség vezetősége abban a kivételes helyzetben van, hogy nincs oka vezetőségét megváltoztatni, mert mi már szeptember 17-i közgyűlésünkön a legdemokratikusabban választottuk meg azt. Azután javaslatot tett, hogy a meglévő teljes vezetőség meghagyásával egészítsük ki az elnökséget 5 fővel.

Utána én mondtam beszédet. Beszédem teljes szövegét a házkutatás alkalmával lefoglalták. Felesleges volt, mert majdnem teljesen megjelent az Igazságnak a közgyűlésről írt beszámolója keretében is. Beszédemnek két lényeges pontja volt. Az első: javasoltam az Írószövetség pártszervezetének feloszlatását, megjegyezve, helyesebbnek tartanám, ha kommunista barátaink ezentúl a lakóhelyüknek megfelelő pártszervezetben gyakorolnák párttevékenységüket. Ezt azért mondtam, mert abban az időben már gombamódra szaporodtak a legkülönbözőbb pártok, s az volt a véleményem, helyesebb, ha a szövetségben egyetlen pártszervezet sincs, mint ha minden párt helyet kér benne. Változatlanul ezen a véleményen vagyok ma is.

Beszédem második pontja az volt, hogy egyetértésre hívtam fel író társaimat, hangsúlyozva, kivívott egységünket egyetlen cél érdekében őrizzük meg: a független, demokratikus Magyarországot megteremtésének érdekében. Vitáinkat, személyi ellentéteinket pedig intézzük el majd később, nyugalmasabb időkben.

A taggyűlés jellege az volt, hogy szolidaritását fejezte ki a forradalommal. Bármennyire megerőltetem is az eszem, sehogy sem bírok visszaemlékezni rá, hogy ellene, azok közül az írók közül, akkor bárki is felemelte volna szavát, akik aztán később, november 4-e után oly lelkesen az Írószövetség gyalázóinak táborába szegődtek.

A taggyűlés avval ért véget, hogy az elnökséget a következő személyekkel kiegészítették: Keresztury Dezső, Kodolányi János, Sinka István, Féja Géza, Rónay György és én, hatodiknak. A hat személlyel így kiegészített elnökséget, akkori szokás szerint, némelyek Forradalmi Bizottságnak hívták, de ez csak formalitás, mert sem a hat újonnan választottnak, sem a velük kiegészült teljes elnökségnek az Írószövetség alapszabályaitól eltérő vagy ellentétes, különleges joga és szerepe nem volt. Az akkori sajtóhírekből is világosan kitűnik: az elnökség kiegészítéséről volt szó.

A forradalom alatt nem élhettem már elnökségi tisztséggel: a kiegészített elnökségnek nem volt ideje már összeülni s munkáját megkezdeni, mert bekövetkezett november 4.

Tevékenységem harmadik iránya, október 27-től nov. 3-ig, az Igazság szerkesztőségében végzett munkám.

Hogy mi volt céloz az Igazsággal, előbb már elmondtam. Hogy mit írtam az Igazságba, azt a befejező részben mondom el.

A munkatársak legtöbbször nem ismertem. Boldog-boldogtalan ott sürgött-forgott, tolongott mindig a szerkesztőségben. Tulajdonképp afféle klubhelyiség volt e szerkesztőség, ahová összefutott az egész város, s ott tárgyalták meg, mi történt, mi várható. Az arcok, a nevek legtöbbször már elfeledtem, akikkel ott találkoztam, de sose felejték el két alakot. Lukács Imrének hívják az elsőt: nála tehetségtelenebb, szektásabb tagja sose volt tán az Írószövetségnek. Első volt, aki (természetesen hívás nélkül) felajánlotta szolgálatait az Igazságnak: ott foglódott a szerkesztőségben, csak hogy valamilyen munkát kapjon. Nem rajta múlt, hogy nem kapott. Magától értetődik, hogy az írószövetségi MSZMP-ben is az első jelentkező volt. Dersi Tamásnak hívták a másodikat, aki hűségesen végigszolgált az Igazságot, hogy november 4-e

után első legyen, aki gyalázni kezdje, s tollát minden lelkifurdalás nélkül a Népakarat hasábjain gyümölcsöztesse. Ezzel természetesen sem az MSZMP-t, sem a Népakaratot nem szándékozom bírálni, kizárólag annak a véleményemnek adok kifejezést, hogy én egy rablót is többre becsülök, akinek elvei vannak s mellettük kitart, mint egy jellemtelen kommunistát.

Az Igazsághoz általában naponta benéztem okt. 27-től nov. 3-ig: olyan lapnak tartottam, amelyből a későbbiek folyamán jó napilapot csinálhatunk majd.

Egyetlen említésre méltó eseményt kell még ebből az időszakból elmondanom. Nov. 3-án a Petőfi Kör szűkebb körű megbeszélést tartott, ezen 30—40-en jelentünk meg. Nekem Hegedűs András szólt. Arról volt szó, mi legyen a Petőfi Kör szerepe e forradalmi időkben. Nem emlékszem rá, hogy hívják, aki a beszámolót tartotta, arra emlékszem, új vezetőség megválasztását javasolta.

Márkus István óva intette a tagságot, hogy a szocializmus vívmányait minden körülmények között meg kell őrizni, s feltétlen támogatni kell egy olyan pártot, amely az igazi kommunistákat egyesítené.

Én ezen az összefüggésben nem szólaltam fel. Csak a legelején, a program megfogalmazásánál volt egy stiláris észrevételem; hogy mi, már nem emlékszem.

A Petőfi Körrel más kapcsolatom a forradalom alatt nem volt, s nov. 4-e után sem találkoztam soha többé velük. De egyéni véleményem az: ennek a körnek léte jelenleg is hasznos lenne.

Evvel minden lényegest elmondottam tevékenységemről okt. 23-a és nov. 3-a között.

II

Tevékenységem második periódusa, melyről most be kell számolnom, nov. 4-től előállításon napjáig, márc. 12-ig tart. Kronologikusan itt sem adhatom az eseményeket: nem emlékezhetem, melyik nap mit csináltam.

Elfoglaltságomnak ebben az időszakban három mellékes és egy fő iránya volt. Először a három mellékest veszem.

1. Barátaimmal továbbra is tervezgettük Magyar Orfeusz című folyóiratunkat, s azon is gondolkodtunk, nem kellene-e szövethetési alapon könyvkiadó vállalatot indítani. Ezek a megbeszéléseink azonban egyre kedvetlenebbek lettek, mert a belpolitikai helyzet sehogy sem kedvezett terveink végrehajtásához. Abba is hagytuk megbeszéléseinket, abban maradván, hogy majd az irodalmi élet normalizálódása esetén állunk elő újból terveinkkel.

2. Színészek és színésznők (legfőképp Mezey Mária) kezdeményezésére akció indult, hogy a szellemi élet legjobbjai kettes-hármas csoportokban segítkezzenek a Vörös keresztnek akképpen, hogy házról házra járva felmérjék a legsérültebb s legtöbbet szenvedett városrészeket szociális szempontból. A szilveszter előtti megbeszélésen én képviseltem az Írószövetséget. A csatlakozó nyilatkozatot én fogalmaztam, azt szilveszter éjszakáján beolvasták a rádióban. Kezdeményezésemre több író jelentkezett erre a munkára — hányan pontosan? nem tudnám megmondani.

3. A Forradalmi Értelmiségi Bizottság 1956 november második felében megalakult, illetve újjáalakult. A Forradalmi Értelmiségi Bizottság szerepét okt. 23-tól nem ismerem, akkor semmi kapcsolatom nem volt velük, létezésükről se nagyon tudtam. November második felétől kezdve azonban kapcsolatba kerültem velük: az Írószövetség elnöksége megbízott, hogy a Forradalmi Értelmiségi Bizottság titkárságának munkájában vegyek részt. Sajnos, nem volt rá mód, hogy teljes egészében részt vehessek munkájukban, mivel írószövetségi elfoglaltságom nem sok időt hagyott. Később kértem is a Szövetséget, mentsen fel e munka alól, ami meg is történt. De öt-hat megbeszélésükön részt vettem. Hogy az Értelmiségi Forradalmi Bizottságnak mi volt a célja, erre vonatkozólag olvassák el a Népakaratban a Rajk András tollából megjelent riportot

Budapest Főváros Ügyessége.
B. Tük. 040/1958.
Rendőrségi szám: 10-51870/1957.

58
TITKOS!

V á d í r a *BT.8060* 58. *in file*

Lakatos István budapesti lakós ellen

népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt indított büntető ügyben.

Az 1957. április hó 24. óta előzetes letartóztatásban lévő:

LAKATOS ISTVÁN /:aki 1927. ápr. 26.-án Bicskén született, magyar állampolgár, a Tudomány Egyetem négy évfolyamát elvégezte, író, havi jövedelme: kb. 1.500 Ft., vagyon: talan, katona nem volt, nő Barnaki Arankával, büntetlen előéletű, szülei: István és Gaszt Margit, Budapest V. Alkotmány u. 4 sz. alatti lakos:/ terheltet

v á d o l o m

a BHÖ. 1. pont /2/ bekezdésébe felvett népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt,

az alábbi t é n y á l l á s alapján:

Lakatos István apja takarékpénztári igazgató volt. Terhelt középiskoláját egyházi iskolában végezte, majd nyelvszakos hallgatóként a Tudomány Egyetem Bölcsészeti Karára iratkozott be. Egyetemi tanulmányait megszakította, 1949. óta irodalmi munkásságából él. 1950.-tól 1953.-ig nem szerepelt nyilvánosan, ezt követően különböző vidéki irodalmi folyóiratokban, majd 1956. elejétől országos folyóiratokban jelentek meg írásai.

Lakatos István 1954.-ben résztvett a "Fiatal Magyar Értelmiségiek Klubja" megalakításában, majd a Petőfi kör létrehozásában. A Petőfi kör tevékenységéből 1955. végén kivált, mert nem értett egyet annak a módszerekkel ahogyan a DISZ. vezetősége a Petőfi kör tevékenységét ellenőrzése alatt tartani igyekezett.

Az ellenforradalmi eseményekbe 1956. október 23.-án kapcsolódott be, jelen volt a fegyveres támadás előkészítő tüntetések színhelyén. Így jelen volt a Parlament előtt lezajlott tüntetésen. A késő esti órákban a Rádió környékén a Nemzeti Múzeumnál tartózkodott.

Az ellenforradalmi jelszavakkal és célkitűzésekkel egyetértve okt. 25.-én bekapcsolódott az "Igazság" c. ellenforradalmi lap szerkesztésébe. Átadta közlésre a "Fiatalokhoz" c. 1949.-ben megjelent kiadványát azt azmban néhány ponton úgy változtatta meg, hogy az az ellenforradalmi lázadásra vonatkozzék. A kiadvány harmadik szakaszának második sorában "Moszkvában" szót "Varsóban" szóval helyettesített

./.

Markos Györggyel. A riport valójában fikció, Rajk András nem Markos Györggyel beszélt, hanem helyette egy nem tudom már, milyen nevű egyetemi tanársegéddel (bár abban sem vagyok biztos, tanársegéd volt-e) és velem: mi mondtuk el neki, mik a céljai az Értelmiségi Bizottságnak. Ez a riport — mondom — megjelent a Népakaróban: ma sem tudok mást mondani. Az Alapító Nyilatkozat, amely sokszorosítva megjelent, különben is elmond mindent.

Az Értelmiségi Forradalmi Bizottság egyébként tüstént feloszlott, miután megjelent a kormányrendelet arról, hogy a forradalmi bizottságokat általában feloszlatja. Remélem, maguk sem gondolják komolyan, hogy mi öreg, hetvenéves akadémikusokkal bármiféle illegális munkát is szándékoztunk volna végezni.

Leginkább az Írószövetség elnökségének munkájában voltam elfoglalva. Első ülésünket november 10-e körül tartottuk. Ezen *A magyar értelmiség az ország népéhez* címmel kiáltványt fogalmaztunk meg. Ezt megemlítyük abban a nyilatkozatunkban, amelyet a Népszabadság s a Népakaró is közölt, kb. november végén. Ennek a kiáltványnak egyik megfogalmazója én voltam. Ma már nem emlékszem rá, mi a tartalma, de hát maguknak bizonyára megvan.

Ezután elnökségi üléseink sűrűn követték egymást. A novemberi s részben a december eleji összes elnökségi ülésnek egyetlen napirendi pontja volt: felháborodott tiltakozás a magyar fiatalok oroszországi deportálása ellen. Tiltakozásunknak minden lehetséges módon hangot adtunk. Tiltakozó jegyzéket fogalmaztunk, melyet a magyar szellemi élet minden kiválósága aláírt. Levelet intéztünk Nehruhoz, Titóhoz, Bulgaryinhoz, Hruscsovhoz, Vorosilovhoz, a magyar kormányhoz. Többször járt küldöttségünk a Parlamentben s az orosz katonai parancsnokságon. Elmondottuk e tényt a külföldi újságíróknak. A világ írószövetségeihez, Penklubjaihoz és tudományos testületeihez táviratokat intéztünk. Se szeri, se száma az effajta leveleknek, nyilatkozatoknak, táviratoknak. A deportálásokkal kapcsolatosan egy magyar rangú orosz katonatiszt a következőket nyilatkozta, nem tudom, hogy az írószövetségi vagy valamelyik más küldött előtt-e: „Felesleges nyugtalankodniuk, Önök deportálásról beszélnek. Nos, valóban viszünk ki magyar fiatalokat a Szovjetbe, de ez nem deportálás. Nem Szibériába viszük őket, csak Ungvárra, Munkácsra. Nevezzük úgy ezt a tényt, hogy kikapcsoljuk őket a harci cselekményekből. Kérem, erre szükségünk van. Gondolják meg, hogy elfogunk például ezer fegyveres fiatal. Ha mi ezeket lefegyvereznénk, s szabadon engednénk, pár nap múlva ismét fegyveresen harcolnának ellenünk. Ezért a felkelés teljes leveréséig kiszállítjuk őket az országból, ha helyreállt a nyugalom, megint visszaadjuk őket a magyar hatóságoknak.”

Ez a tény. S legalább világos beszéd. Ha nem is értek vele egyet, de megértem. Ezzel szemben itt nálunk felelős kormánykörök állandóan arról papolnak, hogy egyetlen magyar fiatal sem visznek az ország határain túlra. Még ma sem hajlandók beismerni, hogy ez megtörtént.

Nem vonom kétségbe, mivel nem tudom ellenőrizni, hogy e fiatalokat azóta valóban átadták a magyar hatóságoknak. De nem volna-e helyesebb, ha a hazudozások helyett csak annyi őszinteséget mutatnak, mint a szovjet tiszt? Mennyi félreértés lett volna elkerülhető!

Így tehát senki sem csodálkozhat, hogy a Magyar Írók Szövetsége minden erejével tiltakozott egy olyan tény ellen, amely *akkor* kétségtelenül megtörtént.

Én magam nem vettem részt azoknak a táviratoknak, leveleknek, nyilatkozatoknak megfogalmazásában — mivel a Szövetség külügyi munkájában egyáltalában nem volt szerepem. De helyeslem, s egyetértek vele, hogy az elnökség úgy cselekedett, ahogy cselekedett.*

Elnökségi üléseink a deportálási hullám csillapodása után író társaink szociális helyzetét vették számba. Az írók, sajtóorgánukom hiányában, valamint a könyvkiadók pénzhánya következtében elég keserves anyagi viszonyok között éltek. Megható volt az a gondoskodás,

*Itt szándékosan hazudtam. A titkárságba is beválasztottak, szerencsére írásbeli nyoma nem maradt, ezért letagadhattam. Fekete Gyula is így emlékszik, tanúsította valahol. Sok külföldi állampolgárhoz intézett levelünket én fogalmaztam, vagy fogalmazásukban részt vettem. — L. I.

amellyel az íróknak az ország minden részéből állandóan küldték a pénzt és élelmiszeradományokat. Ezeket az arra rászorulóknak az emberileg legigazságosabban szétosztottuk. A Szövetség szociális bizottságában én is tevékenyen részt vettem. Így a vöröskeresztes csomagok elosztásában is.

Később tiltakoztunk íróársaink letartóztatása ellen. Parlamenti küldöttségeink mind a legtekintélyesebb írókból tevődtek össze. Mind a szovjet hatóságokkal, mind a magyar kormány képviselőivel általában Illyés Gyula, Veres Péter, Háy Gyula, Tamási Áron tárgyalt.

Kapcsolatunk volt a Forradalmi Értelmiségi Bizottsággal is. Titkárságába, mint mondtam, engem jelölt az elnökség. Vezetőségébe Déry Tibort és Keresztury Dezsőt.

Ezenkívül naponta kerestek fel bennünket a legkülönbözőbb szervezetek: tanácsért, programért, segítségért. Ezeknek a megbeszéléseknek legtöbbjét vissza kellett utasítanunk, mivel hatáskörünket és lehetőségeinket túlléptük volna.

A Nagy-Budapesti Munkástanáccsal, emlékezetem szerint, volt kapcsolatunk. Ide Eörsi István fiatal költőt küldtük, megfigyelőként.

Midőn Budapesten járt Menon indiai követ, küldöttségünk, Menon úr meghívására, felkereste. Tájékoztattuk az írók véleményéről. Hogy mi volt az írók véleménye, ezt december végi közgyűlésünkön kifejeztük, nyilvánosan is.

Ezenkívül sok külföldi küldöttséget fogadtunk székházunkban. Nálunk jártak a Pravdatól Kruzsinszkijék, Párizsból André Stil, a belga szocialisták (nevüket már elfelejtettem), lengyel és jugoszláv újságírók stb. Nekik is elmondottuk nézeteinket.

Most jut eszembe, egy ízben mégis szerepeltem külügyi vonalon. Az Elnökség megbízásából a Nemzetközi Vöröskereszt központjának írt levelet én fogalmaztam. Ebben hathatósabb segítséget kértünk a magyar írók részére.

Ezután a Szövetség december végi közgyűlésének előkészítése következett. Az előkészítéssel egy délután végeztünk. Megbíztuk Erdei Sándor főtitkárt a titkári beszámoló megírásával, melyet a közgyűlés előtt az Elnökség jóváhagyott. Hogy magán a közgyűlésen mi történt, nem részletezem, erről maguknak nyilván bősséggel állnak rendelkezésükre adatok.

Az új esztendőben a Szövetség tevékenysége minimálisra csökkent. Mi szétosztottuk íróársaink között a Lengyel Írószövetség 100 000 Ft-os adományát, s megírtuk emlékezetes nyilatkozatunkat a Fodor-ügyről. Mivel a levelet részben én fogalmaztam, valamint mivel ott voltam azon az ülésen, ahol az Elnökségből való kiválása előtt Fodor József felállt, s szabályosan bocsánatot kért tőlünk, s ahol éppen ő maga javasolta annak a levélnek a megírását, melyet saját maga is aláírt — így leghatározottabban álítom: Fodor József *bazudott*, amikor a Népszabadságba azt a levelet írta, melyre kénytelenek voltunk úgy válaszolni, ahogy válaszoltunk. Ma sem értem, mivel lehetett rávenni ezt az embert, hogy oly becstelenül hazudjon, mint ahogy tette. De egy bizonyos: az ilyen hazug fráterek nem lehetnek példaképek egy becsületes magyar író előtt sem.

Az Írószövetség működésének felfüggesztése után minden nyilvános szerepléstől visszaleptem. Írásom ettől kezdve nem jelent meg; az Elnökség tagjaival többé nem tartottam kapcsolatot — kizárólag otthoni irodalmi munkámnak és tanulmányaimnak éltem, egészen előállításom napjáig.

Befejezésül a legerőteljesebben hangsúlyozom az alábbiakat, egyben felhívom figyelmüket, ez vallomásomnak lényege:

Nem érzem magamat bűnösnek. Amit tettem, legjobb tudomásom szerint helyesen tettem. Minden cselekedetemért vállalom a felelőséget, s meggyőződéselem, azok közt a körülmények közt, amelyekben tettem őket, úgy kellett cselekednem, ahogy cselekedtem.

Nem rejtegettem fegyvert, fegyver még csak kezemben sem volt, soha életemben; egy revolvert elsűtni sem tudok. Egyetlen fegyverem van, a tollam, ezt viszont, mint ahogy eddig is mindig, ezután is kizárólag legmagasabb eszményeim szolgálatába vagyok hajlandó állítani.

Írói becsületemet ennél fogva soha meg nem gyaláztam: a múltban sem voltam olyan helyzetben, a jövőben sem leszek, hogy írói munkásságom egyetlen mondatát is szégyellenem kelle-ne. Én vállaltam azt, hogy amikor Rákosiék irodalompolitikájával nem értettem egyet, 1949-től kezdve évekre letegyem a tollat; ezt bármikor ismét vállalni fogom, ha úgy látom, hogy nyilvános irodalmi szereplésem elveimmel összeegyeztethetetlen lesz.

Soha életemben illegális munkában részt nem vettem, amit tettem, mindig nyíltan tettem: nincs életemnek egyetlen pontja sem, amelyről a legnyugodtabban ne számolhatnék be! Magától értetődő, hogy ez vonatkozik a közelmúlt eseményeire is: a forradalmat közvetlenül megelőző, a forradalom alatti és a forradalmat követő időszakra. Ugyanitt kell hangsúlyoznom azt is, hogy mély meggyőződéselem, az Írószövetség, amely szervezet elnökségének tagja voltam, sem végzett semmiféle illegális munkát: minden határozatunkról, levelünkéről, megbeszélésünk minden eredményéről másolatot küldtünk a kormánynak — elég súlyos hiba, hogy a jelenlegi kormány nem volt hajlandó meghallgatni bennünket. Meggyőződéselem továbbá az is, hogy a Szövetség — legjobb tudomásom szerint — a magyar nép érdekeivel összhangban cselekedett. Ha úgy találtam volna, nem így tesz, valamint ha illegálisan tette volna, amit tett, munkájában nem vettem volna részt. S ez az oka annak, hogy a legnyíltabban és a legnyugodtabban beszámolhatok mind az Írószövetség, mind a magam írószövetségi munkájáról, mivel amit ott cselekedtünk, abban semmi titok nincs.

S ez vonatkozik a Forradalmi Értelmisségi Bizottságra is, amely szervezet titkárságának munkájában, szövetségem megbízásából, rövid ideig részt vettem. Mondanom sem kell, hogy egy olyan Írószövetségi Elnökséget, amely a legnagyobb magyar írókat, a magyar irodalomnak olyan élő klasszikusait mondhatja tagjainak, mint Illyés Gyula, Tamási Áron, Németh László, Tersánszky J. Jenő, Veres Péter stb. — én ellenforradalminak éppúgy soha életemben tartani nem fogom, mint azt a Forradalmi Értelmisségi Bizottságot sem, amely a magyar szellemi élet olyan világhírű nagyságait tudhatta vezetőisége tagjainak, mint Kodály Zoltán, Pais Dezső vagy akár Markos György. Nem egyikét ezeknek tisztelni és szeretni tanultam ifjú koromban, később mestereim vagy barátaim lettek. S mivel az Írószövetségi Bizottság vezetőségében az utóbbiakkal teljes egyetértésben dolgoztunk, csak természetes, hogy többet adok a véleményükre, mint azokéra, akik engem népellenes bűnnel merészelnék gyanúsítani.

Ugyanis énnekem, 1956. október 23-ától előállításom napjáig a következő verseim és cikkeim jelentek meg:

1. *A fiatalokhoz* címmel versem jelent meg az Igazság első számában. Erről elmondottam, 1949-ben írtam, és 1949-ben is jelent meg először.

2. Ugyanezt a versemet másod- (illetőleg már harmad- vagy negyedközlésre) átvette egy dunapentelei újság, október vége felé.

3. *Két gyorsfénykép* címmel cikkem jelent meg az Igazságban, amelyben, mint mondtam már, a Sztálin-szobor ledöntését üdvözöltem. Ehhez ma sincs mit hozzátennem.

4. *Utcai képek és beszélgetések* címmel rövid riportom jelent meg az Igazságban (jelenlegi körülményeim folytán, mivel nem állnak rendelkezésemre a példányok, nem tudom napra pontosan: mikor), a forradalom humoráról.

5. *Forradalom* címmel versem jelent meg az Igazság utolsó előtti számában. Ezt a verset még október valamelyik napján adtam át a szerkesztőknek azzal, hogy közöljék, amikor akarják. A verset szintén 1949-ben írtam, s mint *A fiatalokhoz* című, szintén megtalálható 1949-ben megjelent *A Pokol tornácán* című kötetemben.

6. *Férfikor* címmel versem jelent meg a Dunántúl nevű pécsi irodalmi folyóiratban, 1957 elején. A szám az 1956-os utolsó szám, csak késve jelent meg. Versem alatt ott a dátum: 1955-ben írtam.

7. *Magános szív* címmel versem jelent meg, szintén 1957 januárjában a miskolci Széphalomban, e folyóirat utolsó megjelent számában. A verset még valamikor a nyáron küldtem el

nekik, de az ismert események miatt, noha 1956-os dátum van a folyóiraton, csak 1957-ben látott napvilágot.

A fentiekén kívül 2 írásom jelent meg névtelenül. Mindkettő a Népszabadságban. Az első 1956 novemberében „A Magyar Írók Szövetségének Elnöksége” aláírással. Ebben tiltakozunk a Szövetség nevében kiadott apokrif plakátok ellen, valamint Marosán György íróellenes kijelentései miatt. Az Elnökség megbízásából ezt én fogalmaztam.

A második, ugyancsak „A Magyar Írók Szövetségének Elnöksége” jelzésű nyilatkozat a Szövetség működésének felfüggesztését megelőző napon (vagy napokban) jelent meg a Népszabadságban. Ebben Fodor Józsefről mondjuk el véleményünket. Itt a megfogalmazás csak részben az enyém.

Most jut eszembe, egy rövid köszöntő levelet is írtam az Igazságban. Ebben a szerkesztőség nevében megköszönöm a Pílisi Munkástanácsnak, hogy élelmiszert küldött nekünk.

Evvél elmondottam minden lényegeset.

Avval végzem ezt az írást, hogy elfogatásom napján a Gyűjtőfogházba kerültem. Itt egy embertelenül förtelmes cellában együtt voltam három emberrel. Egy Ásós nevű műszaki rajzolóval, egy Gárdonyi nevű tisztviselővel, s egy vasutassal, kinek már elfeledtem a nevét. Író vagyok, tehát megtanultam ismerni az embereket. A börtöni rabság különben is lehánt az emberről mindent, ami hazugság, képmutatás. S a szenvedés és a harag őszintévé teszi az embert.

Én három, teljesen ártatlan emberrel voltam egy cellában, akik idegesítő monotonossággal egész nap azt hajtogatták: „Miért kerültem én ide? Mit csináltam én?” Még álmukban is ezt mondogatták. Hosszasan beszélgettem velük, hiszen nem volt más dolgom. Ezeknek az embereknek ártatlansága olyan nyilvánvaló volt, hogy ha irányukban csak a legcsekélyebb lelkiismeretességgel is van a nyomozás, már régen fel kellett volna mentenie őket.

Emlékezhetnek rá, hogy több mint egy hónappal ezelőtt előállították Lengyel Balázs nevű író társunkat. Ezen akkoriban mindenki, aki csak valamennyire is ismerős az irodalmi életben, hangosan nevetett. Oly köztudomású, hogy Lengyelnél apolitikusabb egyéniség, aki aztán igazán, emberi számítás szerint semmit sem követhetett el, nincs. Lengyelt azóta pár hét után szabadon engedték.*

De az isten szerelmére, maguk nyomozók. Hát nem gondolják, hogy egyetlen igazságtalanság ezerszeresen bosszulja meg magát?! Maguk becsuknak száz embert, megalapozatlan gyanúsítgatások örvén fogva tartják hetekig, esetleg hónapokig, s ha nagy kényelmesen kivizsgálták ügyüket, s ártatlannak találták őket, legfeljebb egy hüvös bocsánatkérés mellett kiengedik. De nem gondolják, hogy a drága emberi életnek s a még drágább szabadságnak nem egy hónapja, de egy napja, perce sem játékszer, amelytől megfoszthatják az állampolgárt?! Tapasztalatból jól tudhatják, hogy a jogtalanság, igazságtalanság híre úgy terjed, mint az erdőtüz, és esetleg jó szándékú, használható embereket tesznek mindörökre ellenségessé?

Hát gondolják meg, mire használják fel a hatalmat, amelyet — sajnos, ez a tapasztalatom — oly gyakran helytelenül alkalmaztak a múltban, s helytelenül alkalmaznak a jelenben is.

Lakatos István

*Lengyel Balázs apolitikusságát erősen eltúloztam. Fenyegette a veszély, hogy másodsor is letartóztatják. Jótékony hazugsággal ennek akartam (szerencsére sikerrel) elejét venni. — L. I.